

Yliopisto Venäjän painostuksen alla

Edvard Hjelt rehtorina Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Aate- ja oppihistorian kandidaatintutkielma

11.5.2016

Hannes Hilke

Sisällysluettelo

JOHDANTO	3
1. POLIITTINEN TILANNE AUTONOMISESSA SUOMESSA	5
1.1. AATTEET ESIIN	7
2.1 YLIOPISTON VENÄLÄISTÄMISPYRKIMYKSIÄ	11
2.2 KANSANVALISTUSTYÖTÄ JA ATTENTAATTIYRITYKSIÄ	14
LOPPULAUSE	17
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS	18

JOHDANTO

Tämän tutkimuksen aiheena on tarkastella Keisarillista Aleksanterin Yliopistoa ja sen asemaa 1800–1900 lukujen taitteessa. Tutkimus keskittyy tarkastelemaan Edvard Hjeltin muistelmia edellä mainitulta ajanjaksolta, jolloin hän toimi Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston rehtorina sekä myöhemmin sijaiskanslerina. Tutkimuksen taustana toimii aatteellinen konteksti, joka kytkeytyy suomalaisuuden heräämiseen ja oman kansan kehittämiseen itseenäiseksi. Yliopistolla oli keskeinen rooli autonomisessa Suomessa, sillä se toimi valistuksen edistäjänä sekä nuorison kasvattajana¹.

Tutkimuksen päälähteenä toimii Edvard Hjeltin *Vaiberikkailta vuosilta: muistelmia I* -teos, joka sijoittuu vuosille 1899-1917. Hjeltin kirja on laadultaan muistelmateos, johon sovelletaan JORMA KALELAN *Muistitiedon näkökulma historiaan* -artikkelia, joka on ilmestynyt teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*.

Muistitieto on jäänteinä ensikäden lähde, ja se perustuu kertojan kirjaamiin näkemyksiin. Tällöin päätelmien peruslähtökohtana on kertojan tapa muistaa ja kertoa. Muistelmien kertojan ajatusten taakse päästään silloin, kun kysytään:

"...miksi informantti muistaa siten kuin muistaa ja kertoo siten kuin kertoo. Mitä ja miksi hän piti missäkin tilanteessa tärkeänä, muistamisen arvoisena ja selitystä kaipaavana? Miksi hän kertoi juuri sillä tavalla kuin kertoi?"²

Muistitietoon voi sisältyä kaunistelua tai jälkiviisautta, mutta se kertoo myös samalla yhteisöstä ja kulttuurista. Tärkeintä on kuitenkin hahmottaa kertojan oma tapa muistaa ja kertoa.³ Tällöin pitää myös hahmottaa onko kyse totuudesta vai ymmärryksestä. Keskeisintä ihmisten omille kokemuksille on heidän antama jäsenyyksensä. Kuitenkaan tällaisen rekonstruktion taakse ei voi jäädä, vaan samalla tulee myös ymmärtää kertomukseen johtaneet yhteiskunnalliset ja kulttuuriset olosuhteet.⁴ Tutkimuksessa pyritään pääsemään Hjeltin ajattelun taakse.

Tutkimuksen rajauksena toimivat vuodet 1899-1905, jolloin Edvard Hjelt toimi rehtorina Keisarillisessa Aleksanterin Yliopistossa. Edellä mainitut vuodet olivat samaan aikaan hankalia Suomen autonomialle kuin myös yliopistolle. Uudeksi Venäjän keisariksi noussut Nikolai II nimitti Suomen kenraalikuvernööriksi Nikolai Bobrikovin vuonna 1898, ja Suomea

¹ Hjelt 1912, 1.

² Kalela 2006, 75.

³ Kalela 2006, 76.

⁴ Kalela 2006, 83-84.

kohtaan aloitettiin venäläistämistoimet 1899.⁵ Seuranneita vuosia kutsutaan nimellä ensimmäinen sortokausi. Tämä täydennys rajaa materiaalin koskemaan sortovuosien Venäjän Suomen-politiikkaa, Suomen Venäjän-politiikkaa sekä Keisarillista Aleksanterin Yliopistoa koskevaan tutkimuskirjallisuuteen.

Rajauksen ja aiheen perusteella syntyvät myös tutkimuskysymykset. Ensimmäinen tutkimuskysymys liittyy yliopiston historiaan. Millaisen kuvan Edvard Hjelt antaa sortovuosien yliopistosta?. Miten yliopisto suhtautui venäläistämisyrittämyksiin? Toinen kysymys puolestaan liittyy Edvard Hjeltin toimintaan yliopiston rehtorina. Miten Edvard Hjeltin oma poliittinen suuntaus vaikutti yliopiston kuvan muotoutumisessa? Tutkimuksen kannalta on tärkeää ottaa huomioon Kalelan esittämä metodiikka muistitiedon tutkimuksesta.

Rajausten pohjalta tutkimus on rakennettu kahteen pääluokkaan, jotka käsittelevät Suomen poliittista tilannetta sekä yliopistoa. Ensimmäisessä kappaleessa käsitellään yleistä poliittista tilannetta autonomisessa Suomessa. Toisessa kappaleessa tarkastellaan Edvard Hjeltin toimintaa sekä yliopiston suhtautumista venäläistämisyrittämyksiin.

Tutkimusta yliopiston historiasta on sinänsä runsaasti, mutta itse Edvard Hjeltistä ei tutkimusta ole tehty paljoa. Hjeltistä tiedetään hänen elämänvaiheensa, mutta suoranaista vaikutusta yliopistoon ei ole tutkittu. Tutkimuksessa käytetään lähdekriittistä lähestymistapaa sekä jo mainittua muistitiedon tutkimuksen metodiikkaa. Eteneminen tutkimuksessa tapahtuu teemoittain.

⁵ Vahtola 2012, 271.

1. POLIITTINEN TILANNE AUTONOMISESSA SUOMESSA

Suomi liitettiin osaksi Venäjää Suomen sodassa 1808–1809 ja sen jälkeisessä Haminan rauhassa 1809. Samana vuonna pidetyillä Porvoon valtiopäivillä Venäjän keisari Aleksanteri I julistettiin Suomen hallitsijaksi. Aleksanteri I säilytti Ruotsin aikaiset lait ja oikeuslaitoksen.⁶ Tämä takasi Suomen erityisaseman Venäjän keisarikunnassa, vaikka Keisari olikin suvereeni hallitsija. Suomen valtiopäivien roolina oli toimia neuvoa-antavana asioissa, joissa keisari sitä suvaitsi pyytää.⁷

Suomen kieltä koskevia päätöksiä ei kuitenkaan ollut tehty. Ruotsin kieli pysyi vahvana virkakielenä, vaikka suomen kieltäkin käytettiin jossain määrin. Ruotsin kielen taidon osaaminen oli tärkein ominaisuus valtion viroissa kuin myös ylempien yhteiskuntakerrosten jäsenyyteen kuulumisena aina 1930-luvulle saakka. Keisarin ja Venäjän viranomaisten kanssa kielenä käytettiin ranskaa, saksaa sekä myöskin venäjää. Kuitenkin aluksi Suomeen vaadittiin voimakaita toimenpiteitä venäjän kielen opiskelun suhteen. Kielen opiskelusta tuli ongelma, sillä venäjää halusivat opiskella vain ne, jotka tähtäsivät tulevaisuutensa keisarikunnan virkojen harjoittamiseen. Tätä ongelmaa ei ratkaistu koskaan menestyksellisesti.⁸

"Suomi-idea" oli myös osaksi Pietarista suomalaisille suunnattua propagandaa. Suomi ei ollut osa Ruotsia, mutta ei myöskään täysin Venäjän alisteinen. Keisarin luotua Suomen valtion oli sen kansalaisilla velvollisuus antaa valtiolle sisältö. Ajatuksena oli lisäksi, että suomalaisilla olisi nykyisen hallinnon alla parempi asema, kuin ennen vuotta 1809.⁹

Krimin sodasta (1854–1856) alkoi kuitenkin Venäjän valtion yhtenäistyminen Aleksanteri II johdolla. Vaikka Aleksanteri II hallituskauden alussa annetut myönnytysreformit edistivätkin Suomen autonomista asemaa, oli uusi muuttunut tilanne Suomelle ja sen tulevaisuudelle epäedullinen. Samalla ryhdyttiin tehostamaan järjestysvalvontakoneistoa. Myös erinäisissä puheissa Aleksanteri II korosti Suomen kuulumista Venäjän keisarin hallinnan alaisuuteen.¹⁰

Vähitellen Venäjä alkoi kuitenkin kehittyä ministerijohtoiseksi, byrokraattiseksi maaksi. Suomen osalta hallinto käytiin ministerivaltiosihteerin sekä kenraalikuvernöörin välityksellä. Kuitenkin ministerit Venäjällä nousivat pian kenraalikuvernöörin yläpuolelle. Vaikka painopiste Aleksanteri III aikana siirtyikin ministerikomiteaan, jäivät Suomen edustajat neuvotte- luissa yleensä tappiolle Venäjän ministereitä vastaan. Säädyt ja senaatti joutuivat taipumaan

⁶ Klinge 1997, 11–17.

⁷ Pulma 2003, 374.

⁸ Klinge 1997, 39–42.

⁹ Jussila 1995, 25.

¹⁰ Jussila 1995, 41–43.

Venäjän ministereiden painostuksen alla. Aleksanteri III ei hyväksynyt Suomen olevan erillinen Venäjästä, vaikka jatkoikin Suomen-politiikassa aikaisempaa "peruslinjaa". Havahtuminen suomalaisten kuvaan omasta maastaan erillisenä valtiona sai aikaan ensimmäisen venäläistämishojelman, jossa tulli, postilaitos ja armeija yhtenäistettiin Venäjän kanssa.¹¹

Aleksanteri III kuoltua valtaistuimelle nousi Nikolai II. Hallitsijan vaihdos ei aiheuttanut suuria olennaisia muutoksia Venäjän Suomen-politiikassa. Tavan mukaan hallitsijanvaihdosta seurasi myös ministerien vaihdos Venäjällä ja Suomessa. Kenraalikuvernööri Heidenin tilalle nimitettiin N. I. Bobrikov 1898, joka jatkoi Heidenin linjaa energisemmin sekä lisäten siihen muutamia uusia tavoitteita. Ohjelman pääkohtia olivat armeijan yhdistäminen, kenraalikuvernöörin vallan lisääminen sekä venäjän kielen tuominen ylimpään hallintoon.¹²

Ensimmäisistä venäläistämistoimista voimaan astui kieliasetus 1900. Seuraavana vuorossa oli asevelvollisuuslaki 1901 ja tätä seuraten niin sanottu diktatuuriasetus 1903, joka antoi lisävaltuudet kenraalikuvernöörille. Suomen kielen asema tuotiin tasaveroiseksi ruotsin kielen kanssa kieliasetuksella 1902, joka toi päätökseen Aleksanteri III antamaan lupaukseen kielen aseman parantamisesta vuodelta 1863.¹³ Helmikuun manifesti oli annettu jo 1899, mutta se koski lähinnä asevelvollisuuslain säätämistä. 1901.¹⁴

Senaatin kokoonpano muuttui jyrkästi vuoden 1900 kieliasetuksen jälkeen. V. Procopé nimitettiin virkaa tekeväksi Suomen ministerivaltiosihteeriksi W. von Daehnin tilalle 1898, kunnes V. K. von Plehwe nimitettiin virkaan 1899.¹⁵ Plehwe tarvitsi Suomen ministerivaltiosihteerin virkaa etenemiseen urallansa, sillä viralla oli säännöllisemmin ja enemmän esitelyjä keisarin kanssa, kuin valtakunnan sihteerillä.¹⁶ Tämä johtui Venäjän byrokratisoitumisesta ja muuttumisesta ministeripainoitteisemmaksi maaksi ja itse asiassa valtakunnan sihteeriksi olikin alempana järjestyksessä ministereihin verrattuna¹⁷. Suomesta Plehwe ei niinkään ollut kiinnostunut.¹⁸ Plehwe hoiti myös yliopiston kanslerin virkaa, sillä kanslerin virka oli aina ollut käytännössä Suomen ministerivaltiosihteerin Pietarissa.¹⁹ Edvard Hjelt olikin pal-

¹¹ Jussila 1995, 60–62.

¹² Jussila 1995, 64–65.

¹³ Jussila 1995, 64–65.

¹⁴ Jussila 1995, 69.

¹⁵ Jussila 1995, 65.

¹⁶ Jussila 2004, 674.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Jussila 1995, 65.

¹⁹ Klinge 1989, 817.

jon tekemisissä juuri Plehwen kanssa rehtorikaudellaan.²⁰ Itse Plehwe murhattiin vuonna 1904.²¹

1.1. AATTEET ESIIN

Krimin sodan jälkeen Suomessa alkoi esiintyä puoluepoliittista poliittista toimintaa. Tähän julkiseen poliittiseen elämään kuuluivat puolueet, sanomalehdet, yhdistykset ja klubit. Aluksi puolueet olivat jakautuneet venäjä- ja ruotsinmielisiin, mutta ajatus Suomesta puolueetomana maana sai pontta sanomalehti *Helsingfors Dagbladin* ansiosta. Verettömien²² vastaleiriksi muodostui lojalistien ryhmä, jota johtivat Snellman ja Topelius. Pian kielikysymys muuttuikin Snellmanin johdolla fennomaniaksi.²³ Yrjö-Koskinen puolestaan määritteli fennomanian valtiollisena puolueena vuonna 1863.²⁴

Vastarannalle jääneet ruotsin kieliset ryhtyivät aluksi elättelemään toiveitaan liberaalisesta liikkeestä. Yhä kasvava ruotsinmielisyys, "svekomaania", ja fennomaanien *Suomalainen puolue* loivat kuitenkin paineita liberaaleille, jolloin liberaalit omana puolueenaan jäivät näiden kahden edellä mainitun liikkeen alle. Liberaaliset aatteet silti säilyivät pääpuolueiden sisällä.²⁵

Pääpuolueiksi muodostuivat siis liberaalit ja fennomaanit, jotka olivat hallitsevina aina 1890-luvulle saakka. Tällöin suomalaisesta puolueesta alkoi irrota radikaali-liberaali nuor-suomalainen suuntaus. Kolmas uusi puolue puolestaan syntyi 1899, joka aluksi toimi Suomen työväenpuolueena, mutta josta myöhemmin 1903 muodostui sosiaalidemokraatit. Niinpä 1890-luvun poliittista kenttää jakoikin kolme peruskysymystä. Nämä olivat kieli, Venäjän kysymys ja sosiaalinen kysymys.²⁶

Helmikuun manifesti, kieliasetus sekä asevelvollisuuslaki nostattivat Suomessa kahdenlaista vastarintaa: aktiivista sekä passiivista. Suomen poliittinen kenttä jakaantuikin passiiviseen linjaan sekä vastarintalinjaan. Vaikka manifestia vastaan kerätyllä suurella adressilla ei ollut vaikutusta Venäjän politiikkaan, sai adressi sen sijaan suomalaiset tietoisiksi omista laeistaan ja valtio-opistaan. Nationalismi saikin Suomessa legaalisen luonteen, jolloin perustuslait koettiin uhatuiksi.²⁷

²⁰ Hjelt 1920, 19.

²¹ Klinge 1989, 845.

²² Yrjö-Koskinen käyttämä ilmaisu "ei-fennomaaneista". Tällä hän viittasi vastapuolueen kansallismielisyyden riittämättömyyteen. Mylly 2002, 150.

²³ Jussila 1995, 55–56.

²⁴ Rommi 1964, 17.

²⁵ Mylly 2002, 160–151.

²⁶ Jussila 1995, 56–57.

²⁷ Jussila 1995, 73–74.

Myöntövyysajattelu oli yksi passiivisen linjan suuntauksista. Siinä suomalaisen puolueen tehtävänä oli vakuuttaa keisari suomalaisten uskollisuudesta esiintymällä maltillisesti. Tämän Woldemar Carl v. Daehnin ohjelman toteuttajaksi ryhtyi Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen. Aluksi suuntaus rakentui hegeliläis-snellmanilaiselle pohjalle, jonka mukaan kielen säilyminen takaisi myös kansan säilyvyyden. Kuitenkin vasta vuoteen 1903 mennessä suuntaus kehittyi varsinaiseksi puoluesuuntaukseksi, jonka mukaan tiettyyn pisteeseen asti tehdyt sopimukset olisivat hyväksi autonomian säilymisen kannalta. Virkamiesten tuli noudattaa hallituksen määräyksiä, jotta virkapaikat säilyisivät suomalaisilla.²⁸

Toisena passiivisen linjan suuntauksena toimi puolestaan perustuslaillisuus. Ajattelun mukaan keisarin toimien johdosta perustuslait olivat syrjäytymässä. Näitä toimia ei voitu voimakkein vastustaa, mutta alistuminenkaan ei ollut mahdollisuus. Jo saavutettu valtiollinen asema ja lait olivat arvoja sinänsä. Näiden menettäminen johtaisi siis kansakunnankin menetykseen. Toisin sanoen virkamiehet eivät saaneet viedä asetuksia lävitse, eivätkä kansalaiset saaneet niitä totella. Yksi esimerkki ajattelutavan konkreettisuudesta on suomalaisten asevelvollisten kutsuntojen boikointi. Työväenluokka kolmantena passiivisena vastarintana olikin yksi merkittävimmistä asevelvollisuuslakkoon osallistujista.²⁹

Passiivinen linja ei herättänyt innostusta kaikissa, sillä sen nähtiin myös kokevan tappioita kerran toisensa jälkeen. Niinpä vähitellen ruotsinkielisen sivistyneen nuorison piirissä alkoi kehittyä aktiivinen vastarinta passiivisen linjan rinnalle. Poliittiseksi puolueeksi vastarinta kehittyi vasta vuonna 1904. Sen tarkoituksena oli herättää käsitys häikäilemättömän taistelun oikeutuksesta ja hävittää uskollisuus keisaria kohtaan. Toimintamuotona oli poliittisten murhien toteutus ja yksi tunnetuimmista jäsenistä onkin Eugen Schauman, joka ampui Bobrikovin 1904.³⁰

Tässä poliittisessa sekamelskassa yliopisto yritti pysyä "valtiona valtiossa". Yliopistossa kehiteltiin ja puolustettiin käsitystä Suomen erillisestä valtiosta, ja se kasvatti virkamiehistöä valtion tehtäviin. Tämä tietenkin sai kenraalikuvernööri Bobrikovin yrittämään venäläistämistoimenpiteitä myös yliopistoon, mutta se säilyi kanslerin kautta keisarin alaisuudessa. Yliopiston erityishallinto, -vapaudet ja kurinpitovalta mahdollistivat opettajien sekä oppilaiden toiminnan suhteellisen vapaasti muun hallintovallan ulottumattomissa.³¹

²⁸ Lappalainen 1967, 21–22.

²⁹ Lappalainen 1967, 24–26.

³⁰ Lappalainen 1967, 31–32.

³¹ Mylly 2002, 221–222.

2. KYLMÄ JA PELOTTAVA VAI LUOTTAMUSTA HERÄTTÄVÄ?

Edvard Hjelt (1855–1921) oli opiskeluissaan kiinnostunut luonnontieteistä. Hänen pääaineenaan oli kemia ja hän valmistui filosofian kandidaatiksi 1875. Suurimman osan opinnoistaan hän suoritti Saksassa, ja pitikin paikallisiin hyvät yhteydet loppuelämänsä ajan.³²

Vuonna 1882 Hjelt sai hoidettavakseen kemian professuurin Keisarillisen Aleksanterin Yliopistossa. Tällöin hän oli vasta 27-vuotias ja samalla professoreista nuorin. Hjeltin ura yliopistossa oli merkittävä niin yliopiston hallinnon kuin hänen omien julkaisujensa puolesta. Hän oli erittäin tuottelias kirjoittajana ja saikin tunnustusta kansainvälisesti hänen pääteoksestaan, joka käsitteli orgaanisen kemian historiaa.³³

Hjeltiä on kuvailtu kohteliaan kylmäksi ja pelottavan vaikutusvaltaiseksi³⁴, mutta myös käytökseltään miellyttäväksi sekä luottamusta herättäväksi herrasmieheksi³⁵. Jo nuorena hän auttoi huonompiosaisia omilla tuloillaan.³⁶ Lisäksi Hjelt omasi korkean työmoraalin ja velvollisuuden tunnon. Hän kuuluikin lukuisien järjestöjen ja yhtiöiden johtoelimiin.³⁷

Rehtorin kautensa Keisarillisen Aleksanterin Yliopistossa Hjelt aloitti 1899, joka kesti aina 1907 saakka. Ajanjakso osui siis samaan aikaan ensimmäisten routavuosien kanssa, joihin voidaan lukea asevelvollisten kutsuntalakot, kenraalikuvernöörin N. I. Bobrikovin murha sekä tästä seuranneet professorien erottamiset ja maastakarkoitukset.³⁸ Vaikeaksi aseman tekivät sovittelut viranomaisten ja poliittisesti jakautuneiden, professorien, sekä ylioppilaiden välillä. Ylioppilaiden kansanvalistustyö sekä professorien henkilökohtainen politikointi aiheuttivat lukuisia vierailuja niin Helsingissä kuin Pietarissakin. Lukukauden avajaispuheet sekä rehtorin järjestämät tavanomaiset rehtorinkutsut tuottivat myöskin vaikeuksia.³⁹

Rehtorin kautensa jälkeen Hjelt siirtyi poliittiselle uralle Mechelinin perustuslailliseen senaattiin ja vuodesta 1908 hänestä tuli kotimaisen hallituksen pää. Politikassa Hjeltin ura ei kuitenkaan kestänyt pitkään, sillä kiristyneet suhteet Venäjään johtivat nuorsuomalaisten eroon huhtikuussa 1909. Tämän jälkeen Hjelt palasi kemian professoriksi, kunnes 1910 jou-

³² Yrjänä 2004. Kansallisbiografian www-sivut.

³³ Ibidem.

³⁴ Klinge 1990, 165.

³⁵ Yrjänä 2004. Kansallisbiografian www-sivut.

³⁶ Klinge 1990, 165.

³⁷ Yrjänä 2004. Kansallisbiografian www-sivut.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Klinge 1990: 165-166.

lukuun lopussa hänet nimitettiin yliopiston vakinaiseksi kansleriksi.⁴⁰ Maaliskuun vallankumous lopetti ministerivaltiosihteerin toiminnan, joten yliopisto jäi tällöin ilman kansleria.⁴¹ Tämän jälkeen Hjelt nimitettiin Suomen ensimmäiseksi viralliseksi lähettilääksi Berliiniin.⁴²

Hjeltin poliittisen suuntauksen määrittäminen ei ole kuitenkaan yksinkertaista. Poliittiselta suuntaukseltaan Hjelt voidaan katsoa lukeutuneen suomenmielisiin perustuslaillisiin⁴³. Seenaattorina Hjelt edusti nuorsuomalaisia, mutta vierasti kuitenkin kielipoliittista radikalismia. Samalla hän vieroksui myös perustuslaillisten harjoittamaa ehdottoman muodollista lakioppia. Tästä huolimatta Hjelt oli kuitenkin osallistunut fennomaanisen liikkeen toimintaan jo 1880-luvulta alkaen.⁴⁴ Omien sanojen mukaan Hjelt piti myöntyväisyyspolitiikkaa vastenmielisenä sekä käytännöllisesti epäviisaana:

*Se heikoksi meidän kansallista vastustusvoimaamme eikä näyttänyt minusta olevan omiansa tuottamaan maallemme pysyviä etuja.*⁴⁵

Perustuslaillisten linjasta Hjelt ei myöskään täysin pitänyt:

*Mutta oli eräs suuntaus perustuslaillisessa puolueessa, johon en voinut täysin yhtyä, joka minusta oli liian persoonaton, kylmä ja bedelmätön. Se oli tuo abstraktinen, puhtaasti juriidinen ilmiöiden käsittely, missä oikeustajunta ja siitä riippuva toimintatapa kaavamaisesti rakenneltiin oikeusperiaatteiden perusteelle ja siten tehtiin mekaaniseksi. Tämä minun luonteeni ja käsitykseni mukaan abdas katsontatapa ei voinut määrätä minun oikeus- ja velvollisuudentuntoni suuntaa eikä yksin ratkaista tekojani.*⁴⁶

Toisin sanoen Hjelt näki passiivisella vastarinnalla saatavan aikaan enemmän, mutta ei nähnyt täysin oikeaksi tieksi myöntyvyysajattelua eikä perustuslaillisten lakipositivismia. Kuuluttuaan fennomaaniseen liikkeeseen piti hän myös samalla nationalismia Suomen tulevaisuuden kannalta tärkeänä. Omien sanojensa mukaan Hjelt kuitenkin pysyi puolueettomana rehtorin kautensa ajan, eikä etsinyt suosiota miltään taholta⁴⁷. Saksan vierailujen ansiosta Hjeltille kehittyi myös saksalaismielinen ajattelutapa.⁴⁸

⁴⁰ Yrjänä 2004. Kansallisbiografian www-sivut.

⁴¹ Hjelt 1920, 314.

⁴² Yrjänä 2004. Kansallisbiografian www-sivut.

⁴³ Klinge 1990, 165.

⁴⁴ Yrjänä 2004. Kansallisbiografian www-sivut.

⁴⁵ Hjelt 1920, 187.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Hjelt 1920, 188.

⁴⁸ Klinge 1990, 166.

2.1 YLIOPISTON VENÄLÄISTÄMISPYRKIMYKSIÄ

Niin kuin jo mainittu, Edvard Hjeltin rehtorin kausi sattui yhteen ensimmäisten sortovuosien kanssa, eikä rehtorin ura siis ollut helppo. Yliopiston piti pysyä vahvana venäläistämistoimia vastaan, mutta samalla se ei saanut ryhtyä liiallisiin toimenpiteisiin, jotka herättäisivät venäläisissä suuttumusta ja haluja saada yliopisto venäläistettyä, ja siten kasvatettua virkamiehistö palvelemaan venäläisintressejä⁴⁹. Erinäiset välikohtaukset käyvät ilmi jo Vaiherik-kailta vuosilta -teoksen sisällysluettelosta, sillä aiheet käsittelevät niin yliopistonopettajien politikointia, maastakarkoituksia kuin myös ylioppilaiden toimintaa.⁵⁰ Hjeltin rehtorin virkaa ei helpottanut myöskään se seikka, että yliopisto alkoi olla Suomen yleisen mielipiteen edustaja⁵¹. Hjeltinkin mukaan yliopisto oli läheinen yhteiskuntaan, sillä sitä koskivat poliittiset tapaukset niin sisäisesti kuin myöhemmin ulkoisestikin.⁵²

Hjelt on nostanut teoksessaan esiin muutaman yliopistonopettajistoon kohdistuneen selkkauksen rehtorin ajaltaan. Ensimmäinen koski opettajien politikointia sekä heidän erottamisuhkaustaan, mikä ei voinut tapahtua ilman oikeudenkäyntiä yliopistonopettajien nauttiessa pappissäädyn privilegia⁵³. Bobrikov vaati yliopistonopettajien erottamista, kun Plehwe puolestaan halusi toimia maltillisemmin.⁵⁴

Sijaiskansleri Rein ja rehtori Hjelt matkustivat Pietariin Plehwen puheille syyslukukaudella vuonna 1900.⁵⁵ Molemmat puolustelivat opettajia heidän vapauksiin nojaten, mutta samalla niin yliopiston rehtorin kuin sijaiskanslerinkaan rooliin ei kuulunut vastata opettajien puheista. Yliopistonopettajien tulisi päättää ja toimia vakaumuksiensa puolesta.⁵⁶ Muutamia päiviä myöhemmin kokouksessa Reinin luona oli osallistujien kesken herännyt eriäviä mielipiteitä siitä, miten tulevaisuudessa opettajat suhtautuisivat politikointiin. Kuitenkin Reinin kirjeestä kanslerille kävi ilmi, että opettajat olivat myöntäväisiä noudattamaan tarpeellista varovaisuutta puheissaan. Kuitenkaan mitään sen kummempaa ei heille taikka yliopistolle erottamisaikasta tapahtunut. Hjelt kylläkin pohti erottamisuhan oikeaa todellisuutta.⁵⁷ Hjelt kuvaili tilanteen hyvin rauhallisesti, vaikka erottaminen olisi voinut merkitä yliopiston sul-

⁴⁹ Mylly 2002, 222.

⁵⁰ Hjelt 1920, 9.

⁵¹ Klinge, 1989, 819.

⁵² Hjelt 1920, 15.

⁵³ Klinge 1989, 829.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Hjelt 1920, 33–34.

⁵⁷ Hjelt 1920, 35–36.

kemista⁵⁸. Tilannetta ei dramatisoida, eikä tilanteessa ole oikeastaan mitään ihmeellistä. Tuntuukin kuin Hjelt olisi kuitannut tilanteen yhdeksi monista venäläistämistoimista, jotka olivat yliopistolle jokapäiväistä arkea. Tekstistä voi myös nähdä yliopiston yhtenäisyyden, sillä Hjelt ja Rein pitivät virkatoveriensä puolta. Lisäksi taivuttelulla onnistuttiin säilyttämään kahden professorin asemat yliopistossa⁵⁹.

Toinen esimerkki yliopistoon kohdistuneista venäläistämistoimista on kuvattu yliopiston opettajien maastakarkoituksella. Kenraalikuvernööri Bobrikov oli vaatinut toimenpiteitä muutamia professoreja kohtaan, jotka olivat antaneet protestilausunnon konsistorin pöytäkirjaan. Tämä pöytäkirja oli koskenut ylioppilaiden erottamista heidän kutsunnoista poisjäämisen suhteen⁶⁰. Uhkaavien lausuntojen seurauksena oli pidetty kaksi kokousta, joissa myös Hjelt oli ollut mukana. Kokoukseen osallistunut Danielson oli ehdottanut yhden uha- tuimman opettajan eroamista vapaaehtoisesti, mutta Hjeltin mukaan kaikki olivat olleet sitä vastaan. Vaikka yksi yliopistonopettajista ei aikonut erota vapaaehtoisesti, aikoisivat muut erota rauhanomaisesti osoittaen näin solidaarisuuttaan.⁶¹ Tekstistä voi nähdä, kuinka Hjelt osoittaa yliopiston olevan yhtenäinen hänen ja muiden mielipiteiden perusteella. Kaikki olivat samaa mieltä, eikä kokouksesta jäänyt kenellekään eriäviä mielipiteitä. Asian suhteen ehdittiin tehdä muutamia lauselmia sekä käydä Plehwen luona vierailulla kun yllättäen kenraalikuvernööri Bobrikov murhattiin 16.6.1904⁶². Hjelt ei osannut kuitenkaan sanoa tilanteen suunnanmuutosta.⁶³

Kolme yliopistonopettajaa karkotettiin maasta murhan jälkeen, vaikka asia olikin päätetty jo ennen Bobrikovin murhaa.⁶⁴ Kuultuaan yliopistonopettajien vangitsemisesta matkusti Hjelt Pietariin tapaamaan vangittuja. Ensimmäiseksi Hjelt tapasi yhden syytetyistä, Wreden, joka oli hänen mielestään "hyvällä mielellä". Hjeltin mukaan Wredeä oli kohdeltu hyvin, vaikka hänet olikin vangittu kotoaan ja viety yöjunalla Pietariin kuulusteltavaksi.⁶⁵ Myöskään vangittuina olleet muut yliopistonopettajat, Homén sekä Estlander, eivät valittaneet heitä kohtaan tehdystä kohtelusta.⁶⁶ Myöhemmin Hjelt kävi Plehwen puheilla ja yritti taivutella tätä karkottamaan Homénin sekä Estlanderin samaan paikkaan. Plehwe ei kuitenkaan suostunut

⁵⁸ Klinge 1989, 829.

⁵⁹ Hjelt 1920, 37.

⁶⁰ Klinge 1989, 843.

⁶¹ Hjelt 1920, 130.

⁶² Hjelt 1920, 132–133.

⁶³ Hjelt 1920, 133.

⁶⁴ Klinge 1989, 844–845.

⁶⁵ Hjelt 1920, 137–138.

⁶⁶ Hjelt 1920, 141.

tähän ja oli Hjeltin mielestä aivan eri ihminen kuin ennen. Kuitenkin myöhemmin Hjelt sai tietää, että molemmat olivat karkotettu Novgorodiin, mikä tietenkin ilahdutti Hjeltiä.⁶⁷

Hjeltin kertomisesta voikin nähdä, että hänen mukaansa yliopistossa oltiin yhtenäisiä tilanteissa missä tahansa. Se, miten asiat järjestyisivät, oli rehtorin harteilla. Hjeltin kerronnan mukaan kaikki pitivät yhtä, eikä eriäviä mielipiteitä juuri syntynyt, vaikka niistä muutama maininta onkin. Siitä ei ole mitään mainintaa, miten näihin yhteneviin mielipiteisiin päästiin. Hjeltin mukaan kaikki vain yhtyivät yleiseen mielipiteeseen asiasta riippumatta. Ja tämä yleinen mielipide oli yleensä se, ettei yliopistoa saisi lakkauttaa, eikä sitä kohtaan saisi tehdä radikaaleja toimenpiteitä. Lisäksi Hjeltin kerronnan mukaan asiat ratkesivat yleensä hänen käynnillään Plehwen puheilla.

Erikoisen tilanteista kuitenkin tekee Hjeltin suhtautuminen niihin. Tapahtumia ei liioitella eikä venäläistämistoimia pidetä ihmeellisenä. Hjelt ei puhu pahaa kenestäkään sekä kaikilla tuntuu olevan yhteinen rauhallinen suhtautuminen asioihin. Voisi kuitenkin väittää toisin, sillä esimerkiksi edellä mainittu Homén oli *Kagaalin*⁶⁸ jäsen⁶⁹. Kuitenkaan Hjelt ei tästä mainitse mitään. Homén on kuin kuka tahansa muu yliopistoon kuuluva jäsen, joka ei ole koskaan tehnyt mitään joutuakseen esimerkiksi, kuten edellä, karkotetuksi. Vaikka omien sanojensa mukaan Hjelt näki itsensä puolueettomaksi, yritti hän silti kaikin tavoin pitää yliopiston ehjänä sekä yhtenäisenä ulkoapäin tulevan painostuksen alla. Voidaan siis väittää Hjeltin olleen "omien", yliopistoon kuuluvien jäsenten puolella.

Nämä erinäiset kuvaukset yliopistosta koskevat lähinnä venäläistämistoimenpiteitä sekä sitä poliittista kantaa, joka yliopiston sisällä vallitsi. Vaikka Hjeltin Muistelmia I -teoksessa kerrotaankin yhtenä lukuna sijaiskansleri Reinin vaihdosta, liittyy siihenkin poliittinen näkökulma. Rein nimittäin oli mennyt kirjoittamaan nimensä joukkoadressiin asevelvollisuusksymyksessä⁷⁰. Kun asia oli saatu käsiteltyä, pidettiin Reinille juhlat Seurahuoneella. Tässäkin tilanteessa Hjelt mainitsee, ettei juhlalla ollut mielenosoituksellista leimaa.⁷¹ Kun Hjelt kertoo yliopistoon liittyvistä tapahtumista, on siinä aina poliittinen ilmapiiri läsnä. Muistelmia I -teoksesta ei käy ilmi esimerkiksi mitään, mikä voisi liittyä opetuksen laatuun, rahoitukseen tai muuhun yleiseen toimintaan. Hjelt on pyrkinyt kertomaan vain niitä seikkoja, joissa ylhäältä päin luotiin painetta yliopistoa kohtaan ja kuinka yliopisto selvisi niistä tilanteista

⁶⁷ Hjelt 1920, 141–142.

⁶⁸ Oppositiojärjestö, jonka jäsenet vastustivat asevelvollisuuskutsuntoja, levittivät Suomessa laittomia kirjoja sekä sanomalehtiä ja järjestivät poliittisia kansanvalistustoimia. Klinge 1997, 374–375.

⁶⁹ Klinge 1989, 845.

⁷⁰ Hjelt 1920, 73.

⁷¹ Hjelt 1920, 86.

Hjeltin johdolla. Vaikka Hjelt omien sanojensa mukaan yritti pysyä puolueettoman, kallistui hän silti aina yliopistoon päin. Passiivisella vastarinnalla on ollut osansa Hjeltin tekemisiin.

2.2 Kansanvalistustyötä ja attentaattirytyksiä

Suurin osa Hjeltin teoksesta käsittelee ylioppilaiden toimintaa venäläistämistoimenpiteitä vastaan. Tämä ei sinänsä ole ihme, sillä juuri ylioppilaat organisoivat vastatoimia sekä lietoivat kansaa vastarintaan ja lakkoihin⁷². Lisäksi ylioppilaat herättivät kansan ajattelemaan omaa kohtaloaan keräämällä nimiä *suureen adressiin* 1899.⁷³ Tästä tapahtumasta ei kuitenkaan ole kerrottu Hjeltin Muistelmia I -teoksessa.

Sen sijaan Hjelt kertoo ylioppilaiden kansanvalistustyöstä. Hjeltin mukaan akateeminen nuoriso oli pitänyt kansantajuisia esitelmiä vuosikymmeniä, mutta nyt kiristyneessä ilmapiirissä vuodesta 1899 lähtien näissä ylioppilaiden pitämässä esitelmissä ryhdyttiin näkemään poliittista kantaa venäläisten suunnalta⁷⁴. Hjelt päätti kirjoittaa perinpohjaisen selonteon Plehwelle, jossa hän mainitsi mahdolliset sattuneet ylioppilaiden sopimattomat käytökset, jos sellaisia edes oli olemassa. Kuitenkin Hjeltin mielestä ylioppilaiden kansanvalistustoiminnan lakkauttaminen olisi epäsuotuista niin yliopiston opiskelijoille kuin Suomen kansalaisillekin. Kansaakiihoittava toiminta oli Hjeltin mukaan vierasta ylioppilaille.⁷⁵ Hjeltin ylioppilaiden puolustelu sopii Muistelmia I -teoksen teemaan. Kuitenkaan Hjelt ei halunnut alkaa valvomaan ylioppilaiden toimintaa, sillä silloin rehtori tai yliopisto tehtäisiin vastuunalaisiksi yksittäisten ylioppilaiden ajattelemattomuudesta⁷⁶.

MATTI KLINGEN mukaan on mahdollista, että Hjelt osittain uskoi ylioppilaiden viattomuuteen ja sen takia puolusteli opiskelijoita. Mutta toisaalta taas ylioppilaat eivät kovin viattomilta vaikuttaneet, sillä vastikään ylioppilaat olivat ottaneet osaa politikointiin omalta taholtaan.⁷⁷ Hjeltin voidaan olettaa nähneen ylioppilaiden kansanvalistuksen olevan yksi tärkeimpiä yliopiston tehtäviä eikä siten halunnut vaarantaa sitä.

Kuitenkin Bobrikovin ohjelma sisälsi kohdan, jonka mukaan yliopiston ja oppilaitosten toiminta on alistettava valvonnan alaiseksi.⁷⁸ Niinpä Bobrikov halusi saada myös ylioppilaiden esitelmät valvontansa alle. Hjelt ei hyväksynyt tätä, sillä silloin rehtori menettäisi luot-

⁷² Mylly 2002, 222.

⁷³ Klinge 1978, 185.

⁷⁴ Hjelt 1920, 50.

⁷⁵ Hjelt 1920, 54–56.

⁷⁶ Hjelt 1920, 58.

⁷⁷ Klinge 1978, 198.

⁷⁸ Klinge 1989, 817.

tamusta opiskelijoihin ja samalla joutuisi riippuvaiseksi kenraalikuvernööristä. Hjeltin mukaan esitelmien sisältöjen tarkistaminen jäi kanslerille, kun taas sensuuri jäi rehtorin tehtäväksi. Tämä ei aiheuttanut tyytymättömyyttä opiskelijoissa.⁷⁹

Tyytymättömyys yliopiston oloihin nousi silti esille syyslukukauden avajaisissa 1904, sillä fil. kand. T. Söderhjelm sekä ylioppilas A. Sarvi ryhtyivät lukemaan julkilausumaa rehtorin puheen jälkeen. Eniten vaikutti Hjeltiin muutaman opettajan jääminen saliin kuuntelemaan.⁸⁰ Hjeltin mukaan hän lausui "muutamia valittelun ja moitteen sanoja", mutta itse sijaiskansleri piti nuhtelun. Opiskelijat olivat saaneet Hjeltin kerronnan mukaan tehtävän lukea vastalausekirjelmän toveripiiriltään. Hjelt olisi halunnut erottaa opiskelijat yliopistosta, mutta tyytyi muiden mielipiteeseen, jonka mukaan opiskelijoita nuhdeltaisiin kurinpitotoimikunnan edessä. Tyytymättömyytensä Hjelt toi esille kirjelmässään ylioppilaskunnalle, joka oli kuitenkin kirjoitettu "hyväntahtoiseen sävyyn".⁸¹ Tämä sisäinen erimielisyys ratkesi Hjeltin virkatoverien antamalla lausunnolla, jossa vakuutettiin luottamusta rehtoriin.⁸² Siitä ei ole mainintaa, oliko yliopistonopettajien jääminen saliin oikeasti mielenosoitus rehtoria kohtaan vai ei. Hjelt kuitenkin lausui kiitoksensa muiden tunnustuksen johdosta.⁸³

Opiskelijat sekä opettajat alkoivat siis nähdä Hjeltin poliittisen taktiikan vääränä painostuksen alla. Hjelt yritti parhaansa mukaan pitää yliopiston valtiona valtiossa, mutta ilmeisesti hänen tapansa ei kaikkien mielestä ollut se paras mahdollinen tapa vaikuttaa asioihin. Tämä tyytymättömyys käy ilmi myös ylioppilaiden lakkosuunnittelusta sekä ylioppilaiden aktivisista⁸⁴. Hjeltin mukaan vain yksittäisissä henkilöissä ilmeni aktivistisia taipumuksia, ja yleisesti akateeminen nuoriso pysyi passiivisena ainakin ensimmäiset routavuodet.⁸⁵ Aktivismi oli kuitenkin pesiytynyt ylioppilaissa ruotsinkielisten pariin. Ensimmäinen attentaattiryitys kohdistui entiseen ylioppilaaseen poliisikomissaari W. von Grossiin, mutta jälkeen päin alettiin valmistaa myös pommeja muita yrityksiä varten.⁸⁶ Hjeltin omien sanojen mukaan tämä salainen ryhmä tuli hänelle täysin yllätyksenä.⁸⁷

Tämä yleinen hermostuneisuus ja tyytymättömyys oli Hjeltin mukaan tullut esille maan poliittisten olojen seurauksen johdosta. Hjelt myöntää, että ylioppilaat olivat tyytymättömiä,

⁷⁹ Hjelt 1920, 66–68.

⁸⁰ Klinge 1989, 847.

⁸¹ Hjelt 1920, 154–157.

⁸² Hjelt 1920, 159–160.

⁸³ Hjelt 1920, 160.

⁸⁴ Klinge 1987, 250–251.

⁸⁵ Hjelt 1920, 170.

⁸⁶ Klinge 1987, 251.

⁸⁷ Hjelt 1920, 176.

mutta samalla hänen täytyi yrittää hillitä nuorisoa. Tämä sen takia jottei nuorison mielenosoitushalusta koituisi vahinkoa yliopistolle saatikka nuorisolle itselleen. Hjelt ei olisi kuitenkaan halunnut puuttua nuorison toimintaan, mutta oli pakotettu siihen asemansa vuoksi. Lisäksi Hjelt näki, että ylioppilaat seurasivat muiden opettajien esimerkkiä. Sen mukaan Hjeltin kanta polttaviin kysymyksiin oli horjuva. Rehtorien vaalien lähestyessä 1905 Hjelt sai tietää myös, että muut virkatoverit halusivat saada vapaaherra Wreden seuraavaksi rehtoriksi. Niinpä Hjelt päätti jättäytyä pois vaalista.⁸⁸ Kuitenkin myöhemmin Hjelt valittiin rehtoriksi vielä kahden vuoden ajaksi, joiden aikana Hjeltin mukaan suurempia ikävyyksiä ei sattunut.⁸⁹

⁸⁸ Hjelt 1920, 186–189.

⁸⁹ Hjelt 1920, 193.

LOPPULAUSE

Edvard Hjeltin kuvailema Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto taisteli venäläistämistoimenpiteitä vastaan. Taistelua käytiin passiivisesti Yliopiston puolelta ja Yliopisto piti pintansa venäläistämistoimenpiteitä vastaan. Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston jäsenistö pysyi myös yhtenäisenä Hjeltin antaman kuvauksen perusteella. Tämä kaikki tapahtui Edvard Hjeltin johdolla ja esimerkillä. Hjeltin antamaan kuvaukseen kuului poliittisuus suurena elementtinä.

Ylioppilaat puolestaan olivat hankalampi tapaus Hjeltille, sillä yleensä juuri ylioppilaat aiheuttivat eniten vaikeuksia Yliopistolle. Nämä vaikeudet johtuivat muun muassa adresseista, lakoista ja aktivismista. Hjeltin kuvassa ylioppilaat olivat kuitenkin viattomia nuorukaisia.

Hjeltin antamaan kuvaan on mitä luultavimmin vaikuttanut hänen asennoitumisensa venäläistämisyrittäjiä kohtaan. Hjelt vakuutti olevansa puolueeton, mutta muistelmissaan selvästi kallistui aina Yliopiston puolelle. Passiiviseen vastarintaan kuulumisen vuoksi Hjelt antoi tiettyjä myönnytyksiä, kun ne olivat pakollisia. Edvard Hjeltin yrityksistä huolimatta tyytymättömyys Yliopistossa nousi opettajien sekä ylioppilaiden kesken.

Tutkimusta voitaisiin jatkaa, sillä tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena olivat Hjeltin rehtorin vuodet. Kuitenkin Hjelt toimi myöhemmin Yliopiston kanslerina, jolloin hänellä oli enemmän valtaa päättää ja toteuttaa Yliopiston asioita. Tämä osio jäi tutkimuksesta uupumaan rajauksen vuoksi.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

LÄHDEKIRJALLISUUS

Hjelt, Edvard 1912: *Keisarillista Aleksanterin-Yliopistoa koskevia säännöksiä. Järjestelmällinen käsikirja*. Lilius & Hertzberg osakeyhtiö, Helsinki.

Hjelt, Edvard 1920: *Vaiherikkailta vuosilta: muistelmia 1. Toiminta yliopistossa ja senaatissa routavuosina*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Jussila, Osmo 1995: "Suomi suuriruhtinaskuntana, 1809–1917". *Suomen poliittinen historia 1809–1995*. s.10-92. 1. painos. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Jussila, Osmo 2004: *Suomen suurruhtinaskunta 1809–1917*. WSOY, Helsinki.

Kalela, Jorma 2006: "Muistitiedon näkökulma historiaan". *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*, 67–92. Toimittaneet Outi Fingeroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Hakapaino Oy, Helsinki.

Klinge, Matti 1978: *Ylioppilaskunnan historia III. K.P.T:stä jääkäreihin*. Oy Gaudeamus Ab Helsinki.

Klinge, Matti 1989: "Yliopisto ja politiikka". *Keisarillinen Aleksanterin Yliopisto 1808–1917*. Toim. Rainer Knaps. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Klinge, Matti 1990: *Professoreita*. 2. painos. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Klinge, Matti 1997: *Keisarin Suomi*. Painotalo Miktor, Helsinki.

Lappalainen, Jussi 1967: *Isenäisen Suomen synty*. 2. painos. K.J. Gummerus Osakeyhtiö, Jyväskylä.

Mylly, Juhani 2002: *Kansallinen projekti. Historiankirjoitus ja politiikka autonomisessa Suomessa*. Kirja-Aurora, Turku.

Pulma, Panu 2003: "Rauhoituspolitiikan kausi". *Suomen historian pikkujättiläinen*. s.373-392. Toim. Seppo Zetterberg. Werner Söderström Osakeyhtiö, Helsinki.

Rommi, Pirkko 1964: *Myöntyvääsyysuuntauksen habmottuminen Yrjö-Koskisen ja suomalaisen puolueen toimintalinjaksi*. Lahden kirjapaino- ja sanomalehti-osakeyhtiö, Lahti.

Vahtola, Jouko 2012: *Suomen historia. Jääkaudesta Euroopan unioniin*. 5. painos. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu.

Yrjänä, Jouni 2004: *Hjelt, Edvard (1855-1921)*. Kansallisbiografian-verkkójulkaisu. www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/4582 (Julkaistu 13.10.2004)